

RECENZE / REVIEWS

encyklopedických pojmů a kategorií konceptualizovat, popsat a vysvětlit. Kniha, kterou napsal, je výjimečná tím, že „Hlavý“ spojuje s vědeckou prezentací, sémantickým kontextem a výtvarnou krásou. Teprve při čtení jeho textů si uvědomíme, že „není hlava jako hlava“. Malina dodržuje koncepci svých předchozích hravých slovníků a encyklopedií.

Téma „Hlav“ a jejich výtvarné prezentace ale jeho touze pochopit svět prostřednictvím jasně definovaných pojmů a kategorií vtisklo novou dimenzi. Malinův přínos je evidentní. On je tím, kdo verši vytváří divadelní situaci a poté prostřednictvím encyklopedicky jasně definovaných pojmů vláká čtenáře na jeviště. „Hlavý“ asociují neuvěřitelné velké množství nadčasových situací a díky Malinově síti pojmů čtenář může v bludišti buď slastně zabloudit na stezkách imaginace, nebo se neztratit a racionálně najít svůj cíl. Malinova kniha *Úvod do caputologie* je příběh o neustálém otevírání tří základních dimenzí lidské existence. První dimenze je spjatá s vírou v reálnou existenci světa, který nás překračuje. Druhá dimenze se vztahuje k lidské touze konceptualizovat a definovat svět, který nás obklopuje. Třetí dimenze reflektuje myšlenku, že svět je kulturní konstrukce – sémiotický text, který lidé vytvářejí v průběhu své sociální interakce. Při čtení Malinovy knihy si člověk uvědomí, jak významnou roli při deskripci a interpretaci světa hrají pojmy a kategorie. Malina, podobně jako americký antropolog Clifford Geertz, pohlíží na člověka jako na zvíře, které je spoutané sítí významů, jež si samo vytvořilo. Absurdita lidské existence vyplývá z faktu, že člověk je jak produkt, tak tvůrce kultury. V průběhu lidské evoluce lidé postupně transformovali přírodu do podoby materiální kultury, která zpětně ovlivňovala vzorce jejich myšlení a jednání. Materiální báze kultury vystupující v podobě artefaktů ale tvoří pouze jednu dimenzi superorganické reality, jež člověka obklopuje. Neméně důležitá je symbolická báze kultury, vystupující v podobě znaků, jejichž ohnisko tvoří pojmy a kategorie. Malina si je velmi dobře vědom toho, jak významnou roli pojmy a kategorie v lidském životě hrají. Proto dlouhodobě, systematicky a cílevědomě píše interdisciplinárně koncipované antropologické slovníky a encyklopedie, které prostřednictvím jasně definovaných pojmů a kategorií umožňují lidem hlouběji pochopit přírodní a sociokulturní realitu. Poselství Malinových prací je přímočaré: „*Neredukujme svět na materiální objekty, těm vtělují skutečný život symboly a znaky, jimiž je označujeme.*“

Stejně přímočará je koncepce Malinových „Hlav“, která je oslavou významové bohatosti a kontextuální rozmanitosti českého jazyka. Na první pohled se jedná o další z četných Malinových slovníků. Tato kategorizace je ale zavádějící, neboť způsob, jímž autor prezentuje rozsáhlou typologii „Hlav“, je postmoderně polysémantický. Podobně jako v antickém dramatu je každá „Hlava“ představena prostřednictvím „expozice“ – v tomto případě Malinových nonkonformních veršů, které uvádějí na scénu „Hlavu“ hlavního hrdiny. V následných encyklopedických odkazech upozorňujících na historické a sociokulturní souvislosti, v nichž se „Hlava“ ocitla, si může čtenář užít kontextuálních situací, jako jsou „kolize“, „krize“ a „peripetie“. Závěrečnou „katarzi“ poskytne výtvarná

vizualizace typu „Hlavý“, jíž lze chápat jako antropologické a filozofické poselství na téma fyzické rozmanitosti a mentální rozporuplnosti lidské existence.

Za zásadní pozitivum je možné označit mezioborovou syntézu různých přístupů ke studiu člověka a autorovu schopnost oscilovat svými úvahami na hranici umění, vědy a filozofie.

Duma, Paweł: *Śmierć nieczysta na Śląsku*

Duma, Paweł: *Unclean death in Silesia*

ALICA KŘÁPKOVÁ

Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Kotlářská 267/2, Brno 611 37

Publikácia vydaná Vratislavskou univerzitou sa, ako napovedá názov, zaoberá pohrebným rítom spoločnosťou vylúčených osôb. Autor pôsobí na Ústave archeológie a tejto problematike sa venuje dlhobojšie. Z jeho ďalších štúdií spomeňme aspoň *Groby przestępców na Śląsku w świetle najnowszych badań archeologicznych*, publikovanej v roku 2014 v zborní-

Prebal knihy: Paweł Duma, *Śmierć nieczysta na Śląsku*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2015, 235 stran. ISBN 978-83-61416-37-1

ku Grób w przestrzeni, przestrzeń w grobie, alebo článok Selbstmord in Schlesien anhand historischer und archäologischer Quellen vom 16. - 18. Jahrhundert, publikovanom v jednom z najvýznamnejších zborníkov *Richtstättenarchäologie* 2 z roku 2010, zaoberajúcim sa výskumom popravisiek. Jeho ďalšie publikácie popisujú aj rôzne archeologické výskumy šibeníc v Poľsku, napr. na lokalitách Lubomierz, Złoty Stok, Jelenia Góra a ďalších, čo svedčí o autorových bohatých skúsenostiach vo sfére „šibeničnej“ archeológie.

Autor poukazuje na nedostatok informácií o vzhľade miest, kde boli vykonávané popravy. Podobne je to aj s nedostatočným povedomím o manipulácii s telami popravených či samovrahov. Hlavným cieľom predmetnej publikácie je prezentácia jednotlivých názorov na problematiku, vytýčenie jednotného názvoslovnia a dokumentácia materiálnych pozostatkov. V prvej časti vysvetľuje možné pochopenia pojmu „zlá smrť“. Zahŕňa veľké množstvo možností, od smrti dieťaťa či tehotnej ženy, cez rôzne spôsoby bolestivých, neprirodzených úmrtí, až po smrť dehonestujúcim spôsobom, stanovenej ako trest za kriminálnu činnosť. Často boli takto zomreté osoby vylúčené z pohrebov do posvätenej pôdy. Jednotlivé špecifiká pohrebných zvyklostí boli dané kultúrnymi zvyklosťami a odlišovali sa regionálne. Autor tieto osoby označuje pojmom „alienati“. Venuje sa najmä obdobiu stredoveku a raného novoveku. Dôraz kladie na prácu s archívnymi materiálmi, pretože nezriedka sa archeológovia opierajú len o hmotné pramene, keďže z predchádzajúcich období písomné zdroje nie sú k dispozícii.

Štúdiá analyzuje lokality z oblastí Horného a Dolného Sliezka, Hornej Lužice, ku ktorým poskytuje analógie z Nemecka a Česka. Chronologický rámec práce je od 15. do začiatku 19. storočia. Autor využíva historické i etnografické metódy. Vzhľadom na nedostatočné množstvo materiálu nebolo možné úplne využiť štatistický výstup, pričom výsledky výskumu bolo možné takto vyhodnotiť iba v prípade samovrahov.

V rámci problematiky nehodnej smrti a pochovávaní sa práca v začiatkoch zaoberá významom cintorínov v životoch bežných ľudí. Definuje ich druhy, územie, hranice a pod. Nehodné telá nebolo možné pochovať do vysvätenej pôdy. Preto

boli určití jedinci pochovávaní mimo ňu, napr. na miesta výkonu trestu či do okolia samotných cintorínov. V tejto časti výskumu bola pozornosť venovaná jednak ľudským ostatkom, jednak aj popisu popravisiek, pri ktorých boli nachádzané.

Okrem už spomínaných samovrahov je časť práce venovaná ženám a deťom zomretých pri pôrode. Nepokrstené deti ako aj mŕtve matky boli považované za nečisté, teda nemohli byť uložené na cintorínoch. Spomínaná tradícia má korene hlboko v minulosti a začalo sa od nej upúšťať až v 17. storočí. Podobne na okrajoch cintorínov bývajú nachádzané i telá amorálnych jedincov, napr. alkoholikov, nepracujúcich a pod. Špecifickou časťou práce je stať o živých mŕtvolách, teda viere v návrat určitých jedincov, ktorá je zjavná fenoménom protivampírskeho opatrení v rámci pohrebov. Ďalej sa autor venuje obetiam morových či iných epidémií. Významná časť práce sa zaoberá pochovávaním odsúdených zločincov a miestam exekúcií. Popísaný je výskum niekoľkých šibeníc, napr. v Jeleniej Góre, v Złotom Stoku, v Lubomieri a ďalších. V rámci spomínaných lokalít bol analyzovaný i spôsob manipulácie s telami zločincov. Autor poukazuje na vieru v magické vlastnosti častí tiel či predmetov odsúdencov.

Zaujímavou skutočnosťou sledovanou autorom bolo určité stigma hanby, ktoré mohli byť prenášané dotykom či zdržianím sa s mŕtvolou v určitom priestore. Najmä pri samovrahoch bolo možné vysledovať špecifický spôsob manipulácie s mŕtvolou, ktorý sa líšil lokálne, vplyv však mohli mať aj ďalšie faktory, typicky náboženstvo. Vplyv malo taktiež prostredie, odlišnosti boli zjavne medzi mestami a vidiekom.

Cieľom štúdie bolo vyčlenenie hlavných kritérií, na základe ktorých boli určití jedinci posúdení ako nehodní pre pochovanie do posvätenej zeme a stanoviť určité pravidlá, na základe ktorých boli následne pochovávaní, čo sa podľa slov autora nie vždy podarilo, pretože zdanlivo podobné situácie nevedú k rovnakému pohrebnému ritu. Pozornosť sústredil na miesta ukladania predmetných jedincov. Upozorňuje tiež na skutočnosť, že od 17. storočia sa upúšťalo od vyčleňovania týchto nehodných pohrebov mimo cintoríny. V závere práce zdôrazňuje používanie archívnych prameňov a interdisciplinárny prístup k problematike.